

Жумалиева Г.Э. Бирназарова А.Ж.,
филол.и.к., доцент, Н.Исанов атындагы КМКТАУ,
ага окутуучу, Н.Исанов атындагы КМКТАУ

Жумалиева Г.Э., Бирназарова А.Ж.
к.ф.н., доцент, КГУСТА им. Н.Исанова,
старший преподаватель, КГУСТА им. Н.Исанова

Jumaliev G.E., Birnazarova A.J.

Candidate of Philology, associated professor, KSUCTA n.a. N.Isanov
senior teacher, KSUCTA n.a. N.Isanov

КӨРКӨМ КТОРУУНУН МАСЕЛЕЛЕРИ

ЗАДАЧИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

PROBLEMS OF LITERARY TRANSLATION

Аннотация: Бул макалада көркөм которуу же болбосо көркөм чыгармаларды которуунун жолдору жана каражаттары камтылып, ал эми башкы максаты- которууда көркөм чыгармалардын баштапкы туп тускасын, идеясын туура жана толук жеткирүү болуп эсептелет.

Аннотация: В данной статье рассматриваются способы и средства художественного перевода или перевода произведений искусства, а основная цель перевода - точно и полно передать первоначальную идею произведения искусства.

Annotation: This article discusses the ways and means of literary translation or translation of works of art, and the main purpose of translation is to accurately and fully convey the original idea of a work of art.

Негизги сөздөр: котормо, көркөм текст, көркөм котормо, которуу чеберчилиги.

Ключевые слова: перевод, художественный текст, художественный перевод, искусство перевода.

Key words: translation, translation of works of art, art of translation.

Тил - адамдардын баарлашуусунун эң маанилүү каражаты, ал аркылуу адамдар өз ара пикир алмашып, өз ара түшүнүшүүгө жетишишет. Тилдин жардамы менен адамдардын баарлашуусу эки жол менен жүзөгө ашырылат: оозеки жана жазуу жүзүндө. Эгерде коммуникаторлор бир тилде сүйлөшсө,

анда түздөн-түз байланыш түзүлөт, бирок адамдар ар кандай тилдерде сүйлөгөндө, түз байланышуу мүмкүн болбой калат. Бул учурда котормо жардамга келет. Демек, котормо, адамдар өз ойлорун ар кандай тилдерде билдирген учурларда тил өзүнүн коммуникативдик функциясын аткарышын камсыз кылуучу маанилүү көмөкчү каражат болуп саналат. Котормо ар башка элдердин ой-пикир алмашуусунда чоң роль ойнойт. Башка тилдин каражаттары аркылуу айтылган ойлорду бир тилде так жана толук жеткирүүгө болобу? Салттуу илимий чөйрөдө бул маселе боюнча эки карама-каршы көз-караш пайда болду.

"Которулгус теория". Бул теорияга ылайык, бир тилден экинчи тилге толук кандуу которуу, ар кандай тилдердин экспрессивдик каражаттарынын олуттуу дал келбестигинен улам, жалпысынан мүмкүн эмес; котормо - түпнусканын алсыз жана жеткилеңсиз чагылдырылышы, ал жөнүндө өтө алыс идея берет. Көпчүлүк профессионал котормочулардын ишмердүүлүгүнүн негизин түзгөн изилдөөчүлөрдүн көпчүлүгү карманган дагы бир көз-караш - ар кандай өнүккөн улуттук тил, башка тилде айтылган ойлорду толугу менен өткөрүп берүү үчүн байланыштын толук жетиштүү каражаты болуп эсептелет. Жазма котормонун үч түрүн айырмалоого болот:

-сөзмө-сөз которуу (түзмө-түз же тил аралык). Бул чет элдик тексттин сөздөрүнүн синтаксистик жана логикалык байланыштарын эске албастан, текстте орун алган ирети боюнча механикалык котормосу. Ал негизинен андан ары котормо иши үчүн негиз катары колдонулат.

-сөзмө-сөз котормо. Сөзмө-сөз котормо көбүнчө тилдин синтаксистик нормаларын бузгандыгына карабастан, тексттин үстүнөн иштөөнүн биринчи, долбоордук этабында колдонсо болот, анткени ал түпнусканын түзүлүшүн жана кыйын жерлерин түшүнүүгө жардам берет.

-адабий же көркөм котормо. Котормонун бул түрү түпнусканын ой-пикирин туура адабий сүйлөө түрүндө жеткирип, илимий чөйрөдө көп талаш тартыштарды жаратат -көптөгөн изилдөөчүлөр мыкты котормолор лексикалык жана синтаксистик кат-кабарлардын жардамы менен эмес, көркөм байланыштарды чыгармачыл изилдөө жолу менен жүзөгө ашырылышы керек деп эсептешет, буга карата тилдик шайкештер баш ийдирүүчү ролду ойнойт. Түп нуска жана котормо тилдери ар башка маданиятта болгондо, өзгөчө кыйынчылыктар жаралат. Мисалы, араб авторлорунун чыгармаларында Курандын цитаталары жана анын сюжеттерине ишараттар көп. Араб окурманы аларды билимдүү европалыктар Ыйык Китепке же байыркы мифтерге шилтеме жасагандай оңой эле тааныйт. Котормодо болсо, бул цитаталар европалык окурманга түшүнүксүз бойдон калууда. Адабий каада-салттар дагы ар башка: европалыктар үчүн сулуу аялды төөгө салыштыруу күлкүлүү көрүнгөнү менен,

араб поэзиясында бул кадимки көрүнүш. Ал эми славяндык бутпарастардын образдарына негизделген "Аяз кыз" жомогу ысык контингенттерде жашагандардын тилдерине жалпысынан кантип которулаары белгисиз. Которулган сүйлөмдүн синтаксистик түзүлүшү окшош каражаттар менен которууда чагылдырылышы мүмкүн болгон учурларда, түзмө-түз котормо андан ары көркөм иштетилбестен, котормонун акыркы варианты катары каралышы мүмкүн. Бирок эки тилдеги синтаксистик каражаттардын дал келиши салыштырмалуу сейрек кездешет; көбүнчө сөзмө-сөз которуу менен, тигил же бул орус тилинин синтаксистик нормаларын бузуу болот. Сөзмө-сөз так котормо ар дайым эле түпнусканын эмоционалдык таасирин жарата бербейт, ошондуктан сөзмө-сөз тактыгы менен чеберчилиги бири-бирине карама-каршы келип турат. Котормо лингвистикалык материалга негизделгендиги, көркөм котормо сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын котормосунан тышкары болушу мүмкүн эместиги, ошондой эле котормо процесси өзү эки тилдин тең мыйзамдарын билүүгө жана алардын өз ара мамилелеринин мыйзамдарын түшүнүүгө негизделиши керек экендиги талашсыз. Тил мыйзамдарын сактоо түпнуска жана котормосу үчүн милдеттүү. Бирок көркөм котормо тилдик корреляцияны гана издөө эмес [1].

Котормо техникасы таасирлердин теңдештик жөнөкөй логикасына негизделген тексттин модернизацияланышын тааныбайт: азыркы окурман тарабынан оригиналдын чыгарманы кабыл алуусу котормонун азыркы окурманына окшош болушу керек. Түп нуска жазылган учурда, котормо тилинин филологиялык жактан так көчүрмөсү жөнүндө сөз болуп жаткан жок. Заманбап котормо окурманга тексттин заманбап эмес экендиги жөнүндө маалымат берет жана атайын ыкмалардын жардамы менен анын канчалык байыркы экендигин көрсөтүүгө аракет кылат. Тексттеги көркөм маалыматты жасалгалоонун бардык каражаттарын санап, аларга комментарий берүү дээрлик мүмкүн эмес. Ушундай тилдик каражаттардын көптүгүнөн, форма менен мазмунунун карама-каршылыгы сөзсүз болорун жакшы түшүнүп, бир нече адамга гана кайрылабыз - демек, компенсация ыкмаларын тез-тез колдонуу жана котормонун айрым басымдуу доминанттарын таасирсиз кылуу болуп калат [2].

Котормочу түпнусканын структурасы менен котормонун структурасынын ортосундагы функционалдык эквиваленттүүлүктү орнотуп, котормодо көркөм бирдик катары түшүнүлгөн форма менен мазмунунун биримдигин кайрадан жаратышы керек. Поэтикалык да, прозалык да көркөм котормо - бул искусство. Искусство - бул чыгармачылыктын жемиши. Ал эми чыгармачылык сөзмө-сөз жазуу менен туура келбейт. Бирок котормо сөзмө-сөз кол өнөрчүлүгүнө эч кандай тиешеси жок искусство болгондуктан, котормочуга адабий белек

берилиши керек дегенди билдирет. Котормо искусствосунун өзүнүн өзгөчөлүктөрү бар, бирок жазуучу-котормочулардын айырмачылыктарга караганда оригиналдуу жазуучулар менен окшоштуктары көп [3].

Котормочуларга жазуучулар сыяктуу эле, ар кандай турмуштук тажрыйба, таасирлердин талыкпас запасы керек. Жазуучу-котормочунун тили, түпнуска жазуучунун тили сыяктуу эле, жергиликтүү элдин тилине жана анын тарыхый өнүгүшүндө эне адабий тилинин байкоолорунан турат. Котормочулар гана тил ар кандай кыйынчылыктарды жеңип чыгат, ага эч кандай тоскоолдуктар болбойт деген аң-сезим менен иштей баштаган ийгиликке ишене алышат.

Жыйынтыктап айтканда котормочу үчүн идеал - автор менен биригүү. Бирок биригүү издөөнү, ойлоп табууну, тапкычтыкты көнүп калууну, боор оорууну, көрүү сезимин, жытты, угууну талап кылат. Чыгармачыл индивидуалдуулукту ачып берүү бул автордун оригиналдуулугуна көлөкө түшүрбөө болуп саналат. Ошону менен бирге, көркөм тексттерди которуу котормочулукта жалпы бир чоң тутум катары кабыл алынбашы керек, ал лингвокультурологиялык, социолингвистикалык жана аспектилердин анализи болуп эсептелгени туура болуп эсептелет.

Колдонулган адабияттар:

1. Елькин, Д. Ю. Художественный текст как объект лингвокультурологического анализа / Д. Ю. Елькин. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 21 (125). — С. 993-995. — URL: <https://moluch.ru/archive/125/34754/> (дата обращения: 30.01.2021).
2. Рахметкалиева М.Т. Художественный текст/Сборник материалов с конференции «Вклад молодых исследователей в индустриально-инновационное развитие Казахстана», Усть-Каменогорск, 2011.
3. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. М.. 1978, 366с.

Рецензент: филол. и.д., профессор Сартбекова Н.К.